

maktablar mustaqil rivojlanishi uchun ekologik muhitni yaratish yanada yuqori sifatli innovatsion iste'dodlarni tayyorlashning samarali yo'llari hisoblanadi.

IJTIMOY MUHTOJ QATLAMLARNI EKOTIZIMLI YONDASHUV ASOSIDA QO'LLAB-QUVVATLASH SAMARADORLIGI

Xusanova Xayriniso
husanovahayriniso@gmail.com
O'zbekiston Milliy universiteti

Dunyo miqyosida aholining ehtiyojmand qatlamlarini ijtimoiy himoyalash, ularning ish bilan bandligini ta'minlash orqali kambag'allikdan chiqarishga qaratilgan e'tibor yangi vazifalarni kun tartibiga qo'yimoqda. Ma'lumotlariga ko'ra, "... dunyo aholisining 47 foizi ijtimoiy himoyaning bitta turidan foydalana olsa, 53 foizi (4,1 milliard kishi) bunday yordamdan to'liq yoki qisman mahrumligicha qolmoqda. Dunyo davlatlari YAIMning atigi 12,8 foizi ijtimoiy himoya chora-tadbirlariga sarflanmoqda. Yuqori daromadli davlatlarda bu ko'rsatkich 16,4 foizni tashkil etsa, past daromadli davlatlarda 1,1 foizni tashkil etmoqda". Bu aholini ijtimoiy himoyalash tizimini takomillashtirishda ekotizimli yondashuv samaradorligini ilmiy o'rganish zaruratini ilgari suradi.

Yangi O'zbekiston sharoitida aholining ehtiyojmand qatlamlarini ijtimoiy himoyalashda ekotizimli yondashuv dolzarbligi oshib bormoqda. "Ijtimoiy himoya birgina ko'mak pullarini to'lash bilan cheklanmasligi kerak va muhtoj kishilarning "oyoqqa turib olishi"ga yordam berishi shart". Shu boisdan, aholini ijtimoiy himoyalash tizimini yanada takomillashtirishda mavjud tajribani tanqidiy-tahliliy o'rganish, ushbu sohadagi muammoli nuqtalarni aniqlash, ijtimoiy himoya tizimida differensiallashgan-preventiv texnologiyalarni faollashtirish orqali uning samaradorligini oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu islohotlarda davlat – bosh subyekt maqomida bo'lib, ijtimoiy himoyaning boshqa subyektlari o'z kompetensiyalaridan kelib chiqib ijtimoiy himoya chora-tadbirlarini amalga oshirishda ko'makchi rolni o'taydi.

Davlat ijtimoiy siyosat orqali jamiyat va shaxs manfaatlarini muhofazalash yo'lida aholining turli ijtimoiy qatlamlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartiblaydi. Ijtimoiy himoya tizimi bu – davlat ijtimoiy siyosatining institutsional tarmog'i bo'lib, u o'zida jamiyatning strategik taraqqiyot maqsadlarini ifodalaydi. Ijtimoiy nochorlikni shakllantiruvchi omillar yig'indisi, ya'ni ijtimoiy tahlikalar natijasida moddiy-ma'naviy yordam va xizmat turlarini taqdim etadi. Zero, jamiki davrlarda insoniyat "tahlika jamiyatlari" maqomida bo'lib kelgan. Bularning ichida nochorlik, ijtimoiy himoyaga muhtojlikka tushirib yuboruvchi omillar yig'indisi ham bo'lib, jamiyatda ijtimoiy himoalanishga bo'lgan ehtiyoj va ijtimoiy himoya tizimining o'zaro aloqadorligini shartlaydi. Ijtimoiy tahlikalarning ijtimoiy tabiatini anglab yetishda nemis sotsiologi N.Lumanning "Tahlikani anglash" asari alohida ahamiyat kasb etdi. Uningcha, ijtimoiy tahlikalar ijtimoiy borliqning bosh xususiyati bo'lib, istiqbolning noaniqligi uning mavjudligini shartlaydi. Mamlakatimiz sotsiolog olimlari M.Bekmuradov, B.Karimov, Sh.Sodiqova va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida Ijtimoiy tahlikalar va ijtimoiy himoya tushunchlari o'zaro aloqadorlikda sotsiologik tavsiflangan. Demak, tahlikalar ijtimoiy hodisa sifatida turli ijtimoiy institutlar va jarayonlarning makro va mikro disfunktsional holatini anglatadi. Ijtimoiy tahlikalar muayyan ne'matlar (zararni moddiy-ma'naviy qoplab berish, ijtimoiy himoyalash, ijtimoiy sug'urta va boshqa shakllarda)ga da'vogarlikni shartlaydi.

Biz ushbu chizmada keltirilgan demografik va ijtimoiy (ko'p farzandlilik, kam ta'minlanganlik, to'liqsiz oila, yetimlik, kambag'allik) hamda ehtimoliy (ilmiy tahlil natijasida aniqlanadi – ishsizlik darajasining oshib borishi, muammoli, noqobil oilalar miqdorining dinamikasi, kambag'allik darajasining o'sib borishi va hakoza) tahlikalar mamlakatimizda amaldagi ijtimoiy himoya tizimining ustuvor yonlashlari doirasida qamrab olinganligi bilan ahamiyatli, deb bilamiz. Zero, ishsizlik, kambag'allik, muhtojlik, kasallik, mehnat qobiliyatini yo'qotish kabi ko'plab holatlar ijtimoiy barqarorlikka tahdid soluvchi muammolar bo'lib, xuddi shunday vaziyatga tushgan qatlamlarni ijtimoiy muhofazalash orqali mavjud muammolarni bartaraf qilish davlat va fuqarolik jamiyati tuzilmalari, institutlarining birlamchi maqsadi hisoblanadi.

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Bundan maqsad – ehtiyojmand aholini to'g'ri aniqlash va shu asosda ular bilan manzilli ishlashni tashkil etishdir". "Temir daftar"ga kiritilgan har bir fuqaroni kambag'allikdan chiqarish bo'yicha "motivatsiya, ko'nikma va moliyaviy ko'mak" tamoyili asosida yangi mexanizm joriy etiladi. Kamabag'allikdan chiqib ketish uchun eng muhim omil – bu insonning intilishi, o'z kuchiga tayangan holda aniq maqsad sari harakat bo'lishi kerak"[9, b. 28-29]. Mazkur yangi tizim tarkibi uch qismdan iborat bo'lib, birinchi tamoyil, motivatsiya tushunchasi o'z mazmun doirasiga quyidagilarni qamrab oladi: a) har bir insonda hududni va ish bajaruvchi shaxsni rivojlantirish maqsadida taklif etilayotgan aniq bir kasb-hunarga nisbatan muayyan moyillikni uyg'otish; b) yangi boshlanadigan faoliyatga qiziqishni shakllantirish; v) shakllangan qiziqish asosida uning shu kasbni o'zlashtirish bo'yicha intilishi va harakatga tayyorgarligini tarkib toptirish.

Yangi mexanizmning ikkinchi tamoyili aniq ko'nikmalarni shakllantirishni ifoda etib, bu tamoyil fuqaroda quyidagi jihatlarni tarkib toptirishni taqozo etadi: a) fuqarolarda o'z qiziqishlari asosida tanlangan yangi kasb yoki hunarni turli o'quv adabiyotlari va qo'llanmalar orqali mustaqil o'zlashtirishga kirishishi; b) yangi kasb yoki hunarni mukammal o'rganib olish uchun kasbiy muhitni yuzaga keltirishi; v) har bir amalda ishsiz, ammo yangi kasb bo'yicha aniq motivatsiyaga ega bo'lgan hamda "1+1" tamoyili asosida unga birlashtirilgan ustoz (tadbirkor)ning kasbiy o'g'itlari, maslahatlari va yo'l-yo'riqlariga og'ishmay amal qilishi; g) tajriba tariqasida tanlangan kasbi yoki hunari bo'yicha avval ustoz ko'magida, keyin o'zi mustaqil tarzda egallayotgan hunarini ishlatib, biror bir birlamchi mahsulot olishga erishganlik; d) hunari bo'yicha yuzaga kelgan ishonchining yuqori darajasiga yuksalishi.

Ushbu maqsadlar funksional ahamiyatga ega bo'lib, muhtoj kishiga kompleks yordam berish tamoyiliga asoslanadi. Bunda muddatli moddiy yordam va bandlikni ta'minlash chora-tadbirlarining samarasi muhtojlikdan chiqarishga tenglashtiriladi. O'zbekiston tarixida ijtimoiy soha bo'yicha bunday keng ko'lamli ishlar ilgari hech qachon bo'lmagan. Bugungi kunga kelib ijtimoiy nafaqa bilan ta'minlanadigan aholi soni qariyb 1.5 barobar oshirildi. Demak, ijtimoiy himoyaning aniq maqsadli mazmuni yanada oshib, uning funksional vazifasi kishini moddiy pul bilan ta'minlash emas, muhtojlikdan chiqib olishda amaliy ko'mak choralari qo'llash va mustaqil daromad manbaiga ega bo'lib, hayoti izga tushgunga qadar kuzatib borish bo'ldi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi / Xalq so'zi. 24.01.2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi, 2020 yil 29 dekabr. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021. – B. 28-29.
3. Каримов Б.Ш. (2020). Шахслараро муносабатларда меҳрлилик даражасини рақамлаш технологияси. // Журнал социальных исследований, 3(5).
4. Khusanova K. The fight against poverty as a priority of state public policy // Theoretical & applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 11. – С. 1204-1206.
5. Хусанова Х.Т. Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя тизимининг ривожланиш тенденциялари // Журнал социальных исследований. – 2020. – Т.3. – №3.

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВА ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИНГ СУВГА БЎЛГАН ЭҲТИЁЖИНИ АГРОЭКОИҚТИСОДИЙ МУАММОЛАРИ (СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА)

Отамуродова Д. А.

Термиз-муҳандислик технология институти

Сурхондарё вилояти агроэкоиктисодиёти қон томири ҳисобланган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ҳажмига турли омиллар таъсир кўрсатади. Жумладан сув танқислиги режадаги ҳосилни етиштириш имконини бермайди. Шу боис ер ости ер усти сувлардан илмий асосда фойдаланиш, сувнинг ички хўжалик суғориш тармоқларида